

Зміст

Передмова.....	6
Тема 1. Предмет, завдання, основні категорії та актуальні проблеми методики викладання у вищій школі.....	8
1.1. Предмет та завдання методики викладання у вищій школі.....	8
1.2. Основні категорії методики викладання у вищій школі.....	9
1.2.1. Метод і прийом.....	9
1.2.2. Уміння і навички.....	9
1.2.3. Сформованість умінь не дає діяльності « застигнути в стереотипі».....	11
1.2.4. Чим свідоміший характер умінь, тим вищий їхній рівень.....	12
1.2.5. Первинні та вторинні уміння.....	12
1.2.6. Співвідношення понять знання та умінь.....	13
1.2.7. П'ять умов, при яких знання стають фундаментом умінь.....	14
1.2.8. Глибина знань.....	16
1.2.9. Про взаємозв'язок умінь та здібностей.....	17
1.2.10. Від розвитку здібностей залежить рівень сформованості умінь.....	20
1.2.11. Інтелектуальні уміння.....	20
1.2.12. Функції умінь та здібностей.....	21
1.2.13. Основні характеристики уміння.....	22
1.2.14. Актуальні проблеми методики викладання у вищій школі.....	23
Тема 2. Удосконалення змісту навчальних дисциплін в контексті методики їх викладання.....	27
2.1. Компоненти змісту освіти в контексті методики їх викладання.....	27
2.2. Дидактичні вимоги до формування змісту навчальних дисциплін.....	33
2.3. Критерії відбору змісту навчальних занять.....	34
2.4. Опора на ідеї Я. А. Коменського при організації засвоєння змісту освіти.....	38
2.5. Шляхи удосконалення змісту освіти.....	40
Тема 3. Методика підготовки та проведення лекцій у вищій школі.....	42
3.1. Лекція як організаційна форма навчання у ВНЗ, її види та функції.....	42
3.2. Підготовка викладача до лекції.....	44
3.3. Роль першої лекції з нової навчальної дисципліни.....	45
3.4. Активізація уваги студентів на лекції.....	47
3.4.1. Як зацікавити студентів на початку лекції і чому це важливо?.....	47
3.4.2. Реально діючі прийоми активізації уваги студентів на початку та в процесі лекції.....	52
3.4.3. Як ще можна викликати увагу до змісту лекції зразу ж? Що ще допомагає зробити інтригуючим та втягуючим у лекцію її початок?.....	54
3.4.4. Прийоми, які допомагають зберегти увагу студентів до змісту лекції.....	55
3.4.5. Що сказати? і Як сказати?.....	55
3.5. Ораторські вміння, що допомагають викладачу забезпечити ефективність лекції.....	56
3.5.1. Вміння викладати інформацію ясно і доступно.....	56

3.5.2. Уміння урізноманітнити зміст лекції фактами, прикладами, порівняннями, що активізують його сприйняття.....	57
3.5.3. Уміння дотримуватися логіки при викладі змісту і підводити до логічного його сприйняття.....	57
3.5.4. Вміння ефективно використовувати виразні, образні засоби та інтонаційне багатство мови.....	58
3.5.5. Уміння виявляти емоційне ставлення до повідомлюваної інформації.....	60
3.5.6. Уміння акцентувати увагу на головному, істотному.....	60
3.5.7. Уміння скорочувати фрази до “розміру” думок.....	61
3.5.8. Уміння грамотно використовувати невербальні засоби для більш точної передачі змісту, почуттів, переживань.....	62
3.5.9. Уміння використовувати елементи розумного і доречного гумору.....	63
3.5.10. Уміння викладати інформацію проблемно.....	64
3.5.11. Уміння слідкувати за викладом інформації і реакцією слухачів.....	65
3.5.12. Уміння дотримуватися почуття міри.....	66
3.5.13. Уміння ефективно застосовувати паузу як засіб комунікації.....	67
Тема 4. Методика проведення практичних занять у вищій школі.....	71
4.1. Дидактичні цілі та функції практичних занять.....	71
4.2. Використання на практичних заняттях сучасних інноваційних технологій.....	73
4.3. Чим вищий інтерес, тим вищий коефіцієнт корисної дії практичного заняття.....	79
4.3.1. Фактори, що сприяють виникненню та формуванню інтересу студентів до змісту практичних занять.....	81
4.4. Різноманітні форми завдань для практичного заняття.....	89
4.4.1. Різноманітні форми завдань для опитування студентів на практичному занятті.....	90
4.4.2. Проблемні запитання як спосіб активізації пізнавальної активності студентів на практичному занятті.....	91
4.4.3. Приклади проблемних питань з педагогіки.....	95
Тема 5. Методика розв'язання педагогічних ситуацій на практичних заняттях у вищій школі.....	99
5.1. Педагогічні ситуації як складова виховного процесу та їх різновиди.....	99
5.2. Методичні рекомендації щодо розв'язання педагогічних ситуацій.....	101
5.3. Застосування теоретичних знань з педагогіки для успішного розв'язання педагогічних ситуацій.....	104
5.4. Типові помилки та педагогічно недоцільні дії викладача в проблемній ситуації.....	108
Тема 6. Реалізація виховного потенціалу навчального процесу у вищому навчальному закладі.....	112
6.1. Чому виховання – це особлива діяльність викладача?.....	112
6.2. Чому без реалізації виховної функції навчальний процес є не повноцінним?.....	113
6.3. Як здійснювати виховний вплив у процесі викладання?.....	117
6.3.1. Чому непрямий вплив ефективніший?.....	118

6.3.2. Коротко про одну з форм опосередкованого виховного впливу.....	120
6.3.3. Як забезпечувати особистісну значущість змісту навчальних занять?.....	120
6.3.4. Як забезпечувати виникнення емоційних станів?.....	122
6.3.5. Уміння створювати ситуації, які спонукають до самоаналізу.....	123
6.3.6. Уміння підводити до самостійних висновків, не нав'язуючи їх.....	124
6.3.7. Уміння забезпечувати взаємний контакт.....	125
6.3.8. Вміння справляти позитивне враження особистісними якостями.....	125
6.3.9. Уміння психологічно налаштувати на сприйняття повідомлюваної інформації.....	127
6.4. Опора на знання з теорії та практики виховання для забезпечення ефективності виховного впливу?.....	128
6.5. Як здійснювати прихований виховний вплив?.....	132
Тема 7. Комунікативне забезпечення навчально-виховного процесу у вищій школі.....	140
7.1. Система комунікативних умінь викладача ВНЗ.....	140
7.2. Різновиди взаємного контакту.....	141
7.3. Забезпечення взаємного контакту в ситуаціях першого знайомства.....	143
7.4. Причини виникнення конфліктних ситуацій у педагогічному процесі та шляхи їх розв'язання.....	145
7.5. Особливості комунікативної поведінки в процесі спілкування.....	147
Тема 8. Професійна майстерність викладача вищого навчального закладу.....	155
8.1. Складові авторитету викладача вищого навчального закладу.....	155
8.2. Педагогічні здібності та їх роль у забезпеченні успішності навчально-виховної діяльності викладача вищого навчального закладу.....	159
8.3. Інші важливі складові педагогічної майстерності викладача.....	162
8.4. Конкурс педагогічної майстерності як засіб професійного становлення педагога.....	169
Тема 9. Самовиховання як шлях професійного самовдосконалення майбутнього спеціаліста.....	184
9.1. Від виховання до самовиховання.....	184
9.1.1. Самовиховуючий потенціал змісту.....	185
9.1.2. Спонукати до самовиховання.....	186
9.1.3. Студентські творчі проекти з самовиховання як засіб професійного самовдосконалення.....	188
9.2. Організація цільового та організаційно-діяльнісного етапу самовиховання.....	193
9.2.1. Об'єктивна самооцінка – ознака мудрості.....	194
9.2.2. Перемога над собою починається з правильно поставленої цілі.....	196
9.2.3. Фізична перемога над собою починається з перемоги моральної.....	197
9.2.4. Тактика самовдосконалення.....	198
9.3. Рушійна сила самовиховання.....	200
9.4. Умови ефективності самовиховання.....	201
Післямова.....	207
Додатки.....	209

Передмова

Більшості з нас більше запам'ятовується не те, чому нас вчать, а те, як нас вчать (Е. Севрус)

Розвиток і освіта, за переконливими словами вчителя німецьких учителів А. Дістервега, жодній людині не можуть бути дані або повідомлені ззовні. Кожний, хто бажає до них прилучитися, повинен досягти цього власною діяльністю, власними силами, власною напругою. Ззовні майбутній спеціаліст може отримати тільки поштовх. Саме ця ідея пронизує зміст пропонованого посібника.

Закласти міцний фундамент умінь, що є стратегічною метою методики викладання, неможливо шляхом «прямих поставок» навіть цінних і актуальних для майбутнього викладача вищого навчального закладу знань, оскільки стати їх носієм ще не означає вміти, тобто набути відповідного досвіду діяльності. Людина прямою передачею знань ніколи не навчиться діяти. Тільки ті знання стануть способом успішних дій, які будуть не просто передані і засвоєні у формі готових висновків, а набуті шляхом власних зусиль, оскільки самі собою висновки не мають цінності без того розвитку, який до них призвів і того розвитку, до якого вони призведуть далі. Саме тому головний критерій формування змісту посібника полягав у відборі проблемних або «проблемно-евристичних» знань.

На відміну від дерективних установок, які часто сковують розумову активність і стають гальмом самостійних дій, новаторських рішень у методиці, проблемні знання дають простір для критичного ставлення до таких установок, для заперечення застарілого, для виникнення нових, оригінальних способів діяльності, тобто забезпечують можливість успішно орієнтуватись у нестандартних ситуаціях, освоювати все нові і нові проблеми, знаходити оптимальні способи їх розв'язання.

Інакше кажучи, саме проблемні знання, орієнтуючи на критичне ставлення до змісту, який подається у підручнику або ж повідомляється, формують пошуково-творчу поведінку, яка і є критерієм високорозвинених умінь. Значення їх й в тому, що разом з ними закладається прагнення до подолання стереотипів.

Проблемний характер змісту навчального посібника обумовлений ще й тим, що методику раз і назавжди «створити» неможливо і вивчити неможливо. Вона потребує постійної творчості і оновлення.

Особливість пропонованого посібника на відміну від інших посібників з методики викладання у вищій школі у тому, що при висвітленні ключових тем, зокрема традиційних та нетрадиційних форм, методів та прийомів навчання і виховання, вони не лише декларуються та характеризуються, а й обов'язково демонструються («До сих пір я вас знайомив з сутністю, а далі давайте подивимось, як це робиться»).

У посібнику чітко визначені актуальні проблеми, пов'язані з методикою викладання у вищій школі в умовах сучасного розвитку суспільства, їх причини та шляхи розв'язання. Багато уваги приділено формуванню досвіду аналізу та

розв'язання педагогічних проблем, що виникають у педагогічній діяльності викладача вищого навчального закладу; формуванню готовності до ефективного впровадження в навчальний процес традиційних та інноваційних методів навчання, виховання та контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів; досвіду організації професійного самовдосконалення та самовиховання майбутнього викладача ВНЗ; формуванню умінь і навичок використання в навчально-виховному процесі вищої школи сучасних мультимедійних технологій; розвитку інтересу до викладацької діяльності, спонуканню майбутніх викладачів до педагогічної творчості.

Особливість навчального посібника – в лаконічності викладу теоретичних положень та насиченні ілюстраціями(фактами та ситуаціями з багаторічного досвіду роботи автора у вищому навчальному закладі, цитатами, афоризмами, які відображають аспекти методичної діяльності викладача, уривками з художніх творів та педагогічних фільмів).

Зміст посібника викладено в такий спосіб, щоб сприяти:

- поєднанню теорії з практикою й включенню теоретичних знань у діяльність;
- усвідомленню потреби в оволодінні теоретичними знаннями для розв'язання проблем, пов'язаних із методикою викладання у вищій школі;
- розвитку аналітичних здібностей та педагогічного мислення, створенню сприятливих умов для задіяння інтелектуальних ресурсів особистості студента;
- ознайомленню з живими зразками організації навчально-виховного процесу у вищій школі, кращим методичним досвідом педагогів-практиків.,
- спонуканню до самооцінки та особистісного і професійного самовдосконалення.

Оскільки посібник адресовано магістрам спеціальності «Педагогіка вищої школи», автор надає перевагу змісту, пов'язаному з дисциплінами психолого-педагогічного циклу.